

Ilona STRUMICKIENĖ

Vytauto Didžiojo universitetas

Zenono Ivinskio visuomeninė veikla išeivijoje

Straipsnyje aptariama žymaus Lietuvos istoriko Zenono Ivinskio visuomeninė veikla išeivijoje. Ikiemigraciniu laikotarpiu susiformavusi pasaulėžiūra ir užmegzti socialiniai ryšiai lėmė jo visuomeninę veiklą išeivijoje. Išeivijoje istorikas liko ištikimas jaunystėje internalizuotoms katalikiškos pasaulėžiūros idėjoms, buvo aktyvus katalikiškos orientacijos visuomeninių organizacijų (Ateitininkų federacijos, Lietuvių fronto bičiulių, Lietuvių katalikų mokslo akademijos) narys.

The article investigates the social activity of a famous Lithuanian historian Zenonas Ivinskis in exile. His worldview and social contacts formed during the period of pre-emigration influenced the social activity of the historian in exile. All his life Zenonas Ivinskis was faithful to the Catholic social teaching and actively participated in Catholic organizations ("Ateitis" (Future) Federation, Fellows of Lithuanian Front and Lithuanian Catholic Academy of Science).

Įvadas

Zenono Ivinskio vardas pirmiausia asocijuojasi su jo, kaip istoriko, darbais. Žymaus Lietuvos istoriko visuomeninė veikla, kurią tam tikrais laikotarpiais galima pavadinti aktyvia visuomenine veikla, nėra plačiai žinoma. Tai galima pasakyti ir apie Z. Ivinskio visuomeninę veiklą išeivijoje. Pastebėtina, kad apie jį, kaip visuomenininką, daugiausia rašė artimi Z. Ivinskio bičiuliai, bendražygiai. Štai 1972 m., praėjus vos keliems mėnesiams po istoriko mirties, filosofas Antanas Maceina rašė: „Mes jį pažįstame kaip istoriką ir visuomenininką.“¹ Tačiau šiandieninei Lietuvos visuomenei Z. Ivinskis labiau žinomas kaip istorikas, jo visuomeninė veikla tiek Pirmosios Lietuvos Respublikos (1918–1940), tiek karo metais ar išeivijos laikotarpiu mažai tyrinėta. Išimtis – Evaldo Bakonio, Tatjanos Maceinienės tekstai². Šio teksto o b j e k t a s – istoriko Z. Ivinskio visuomeninė veikla išeivijoje, ją formavę veiksniai ir aplinkybės. Straipsnio t i k s l a s – naudojantis jau egzistuojančia istoriografija, vis gausėjančiais memuarais ir archyviniais dokumentais pristatyti Z. Ivinskio visuomeninę veiklą išeivijoje. Istoriko visuomeninė veikla išeivijoje glaudžiai susijusi su ankstesnių laikotarpių patirtimi, todėl pristatyti ir Z. Ivinskio visuomeninės veiklos ikiemigraciniu laikotarpiu bruožai. Tyrimo metodai: aprašomasis, teksto analizės ir interpretacijos.

Veiksniai, lėmę Z. Ivinskio pasaulėžiūrą

Į aktyvią visuomeninę veiklą Z. Ivinskis įsitraukė dar jaunystės metais. Tėvų įskiepytas religingumas paskatino būsimąjį istoriką stoti į ateitininkų organizaciją. Ši lietuvių katalikiško, mokslus einančio jaunimo ir iš jo išaugusių sendraugių organizacija savo veiklą grindė ir tebegrindžia penkiais principais: katalikiškumu, lietuviškumu, inteligentiškumu, šeimyniškumu ir visuomeniškumu. Pastarąjį principą ateitininkų ideologas Stasys Šalkauskis apibūdino taip: „Ateitininkai privalo išsiugdyti ne vien inteligentais protininkais, bet ir inteligentais veikėjais – susipratusiais patriotais, uoliais apaštalais ir griežtais savo principų vykdytojais.“³ Ateitininkų organizacijoje būsimasis istorikas įgijo ir pirmuosius visuomeninės veiklos įgūdžius: rašė straipsnius į ateitininkų laikraščius, diskutavo moralės, pasaulėžiūros klausimais. Studijuodamas universitete Z. Ivinskis dar labiau įsitraukė į visuomeninę veiklą: 1927–1929 m. buvo Ateitininkų sąjungos centro valdybos narys, skaitė paskaitas Žemaičių krašto mokyklų kuopų susirinkimuose, organizavo ateitininkų konferencijas⁴.

Žmonės ir pasaulėžiūrinė intelektualinė atmosfera VDU Teologijos-filosofijos fakultete prieškario metais taip pat formavo Z. Ivinskio pasaulėžiūrą. Istorikas liudijo:

Nors vėliau užsienio universitetuose dar daug klausiau įvairių paskaitų, tačiau mano pirmųjų profesorių, būtent, St. Šalkauskio, Pr. Dovydaičio, Pr. Kuraičio, M. Reinio, J. Ereto ir kt. paskaitos labiausiai padėjo susiformuoti mano pasaulėžiūrai tame jauname amžiuje, kada išgyvenama krizių ir lūžių. Aš pasilikau prie tradicijų, atsineštų iš namų ir jas pagrindžiau studijomis. Nesigailėjau pačiu paskutiniu momentu iš Humanitarinių mokslų fakulteto persikėlęs į gretimą fakultetą. Jo dėstytojai darniai atstovavo aristoteliškai tomistinę filosofiją.⁵

Amžininkai Z. Ivinskį priskiria antrajai nepriklausomos Lietuvos katalikų kartai. Šios kartos manifestu tapo 1936 m. pasirašyta deklaracija „Į organišką valstybės kūrybą“. Vienas šio dokumento signatarų buvo ir Z. Ivinskis. Kitas nepriklausomos Lietuvos katalikų kartos ženklas – dienraščio „XX amžius“ leidyba. Juozas Brazaitis prisiminė:

Kai 1936 m. reikėjo sudaryti savanorių redaktorių kolektyvą naujam dienraščiui „XX amžius“, Ivinskis buvo vienas iš aštuonių to kolektyvo narių. Ir net daugiau. Kai visi susitarė, kad Ivinskis labiausiai tiktų būti formaliu to dienraščio vice-redaktoriumi, Ivinskis nesipriešino.⁶

Būtina pasakyti, kad bendras darbas ir pasaulėžiūra suformavo glaudų draugų būrį, įsipareigojusį aktyviam visuomeniniam darbui Lietuvos valstybės ir visuomenės labui. Z. Ivinskis buvo vienas iš šio draugų būrelio narių. Ir vėlesniais metais draugystė labiau nei priklausomybė kuriai nors organizuotai struktūrai ar ideologinės nuostatos lėmė Z. Ivinskio visuomeninę veiklą.

Antrojo pasaulinio karo metai, sovietų ir nacių okupacijos visai Lietuvos visuomenei buvo sunkių išbandymų laikas. J. Brazaitis pažymėjo, kad sovietų okupacijos pradžioje „Ivinskis turbūt natūralia nuojauta pradėjo tai, ką paskiau vadinome pasipriešinimu, rezistencija“⁷. Jis atsiskakė pasirašyti dokumentą, kuriuo reikštas lojalumas naujajai valdžiai,

konkrečiai Justui Paleckiu. Anot Evaldo Bakonio, blaivus istoriko mąstymas padėjo suvokti sovietizacijos pasekmes⁸. Atsiskleidė Z. Ivinskio, kaip istoriko, istorinės atsakomybės jausmas. Šis jausmas, kurį Adolfas Damušis pavadino „nuostabiai vertingu bruožu“⁹, išryškėjo ir nacių okupacijos metais, kai Z. Ivinskis ne kartą ragino Lietuvos laikinąją vyriausybę atsiriboti nuo nacių vykdyto holokausto¹⁰; taip pat vėliau – jau išėivijoje jis kvietė bičiulius reaguoti į sovietinės istoriografijos tendencingus teiginius apie Lietuvos istoriją¹¹.

1941 m. pavasarį istorikas įsitraukė į rezistencinę veiklą – svarstė sukilimo galimybę. Jau įvykus Birželio 23 d. sukilimui, per susitikimą Z. Ivinskio bute gimė idėja leisti laikraštį „Į laisvę“. Jis parašė ir pirmąjį šio laikraščio vedamąjį. Okupacinei nacių valdžiai sustabdžius Lietuvos laikinosios vyriausybės veiklą, Z. Ivinskis kartu su bičiuliais įkūrė pagrindinę rezistencinę organizaciją – Lietuvių frontą¹². Vėlesniais metais išėivijoje buvo aktyvus šios organizacijos, pasivadinusios Lietuvių fronto bičiuliais (LFB), narys. Nacių okupacijos laikotarpiu paminėtini dar keli Z. Ivinskio rezistencinės veiklos bruožai. Anot istoriko bičiulių, jo slapti susitikimai su generaliniu tarėju Pranu Germantu Meškausku padėjo Lietuvos jaunimui išvengti mobilizacijos, buvo išsaugotos Lietuvos švietimo institucijos ir jų struktūra. Nuo 1941 m. dirbęs Kauno universiteto Filosofijos fakulteto dekanu Z. Ivinskis, rizikuodamas savo saugumu ar net gyvybe, gynė studentų interesus nuo okupacinės nacių valdžios ketinimų. Už šią veiklą gestapas įrašė istoriką į 1943 m. kovo 16 d. areštuotinių ir tremtinių asmenų sąrašą. Tik liga padėjo Z. Ivinskiui išvengti suėmimo ir tremties.

Visuomeninė veikla išėivijoje

Netrukus po 1943 m. įvykių Z. Ivinskiui teko savanoriškai išvykti į „tremtį“. Antrą kartą prie Lietuvos artėjant Raudonajai armijai, 1944 m. rudenį Z. Ivinskis buvo priverstas pasitraukti į Vokietiją. Įdomu, kad jis apie prievartinį lietuvių pasitraukimą iš Tėvynės svarstė metafizinėmis sąvokomis. Istorikas tremtį interpretavo kaip „skaistyklą“, iš kurios reikės „išeiti skaitesniems ir parnešti į Tėvynę skaitų ir didelį kraitį“¹³.

Pasitraukusieji iš Lietuvos savo emigracinę būklę vadino tremtimi. Tremties arba išėivijos sąlygomis Vokietijoje, o vėliau Italijoje Z. Ivinskis tęsė nepriklausomoje Lietuvoje pradėtą visuomeninį darbą. Dar karui nesibaigus jis ėmėsi vadovauti Berlyne veikusiai Savišalpos draugijai, dalyvavo Würzburge vykusiame lietuvių tremtinių pasitarime, kuriame svarstyta, kaip reikės veikti žlugus nacistinei Vokietijai. Po karo Z. Ivinskis atsidūrė prancūzų okupacinėje zonoje. Ten buvo Lietuvos Raudonojo kryžiaus (LRK) valdybos narys. Jis rūpinosi LRK skyrių organizavimu ir studentų šalpos reikalais¹⁴.

Pirmaisiais pasitraukimo metais lietuviai išėiviai tikėjo, kad tai laikina būsena ir greitai bus galima grįžti į nepriklausomą Lietuvą. Tikėjimas nebuvo pasyvus. Lietuviams DP (Displaced Persons – perkeltųjų asmenų) stovyklose buvo būdingas noras naujomis sąlygomis atkurti nepriklausomos Lietuvos gyvenimą. Maždaug penkerius metus (1945–1950) trukusiam DP stovyklų laikotarpiui būdinga kultūrinės ir visuomeninės veiklos įvairovė.

Z. Ivinskio veikla šiuo laikotarpiu nebuvo išimtis. Istoriniai šaltiniai liudija, kad istorikas prisidėjo prie ateitininkų organizacijos, ypač moksleivių ateitininkų sąjungos, atkū-

rimo tremtyje. 1945 m. rudenį Würzburge įvykęs nepriklausomoje Lietuvoje veikusios Moksleivių ateitininkų sąjungos (MAS) paskutinio pirmininko Vinco Natkevičiaus susitikimas su sendraugiais Z. Ivinskiu ir J. Brazaičiu paskatino jaunąjį kolegą imtis aktyvių moksleivių ateitininkų sąjungos atkūrimo veiksmų¹⁵. 1947 m. istorikas buvo išrinktas Ateitininkų tarybos nariu – ėjo generalinio sekretoriaus pareigas¹⁶. Būdamas Tiubingeno studentų ateitininkų visuomenininkų klubo „Ateitis“ nariu, jis studentijai skaitė paskaitas, kurios ne tik švietė, bet ir stiprino tautinį bei ideologinį sąmoningumą. Jaunimo šviečiamąjį ir ugdomąjį darbą Z. Ivinskis atliko ir dirbdamas istorijos mokytoju lietuvių gimnazijose Nürtingene, o vėliau Schwäbisch Gmünde¹⁷.

Kaip liudijo J. Brazaitis, Z. Ivinskiui sekėsi bendrauti su jaunimu:

Ivinskis su jaunimu taip pat jautėsi labiausiai savas. Su juo ėmėsi ne tik diskutuoti, dainuoti, bet ir lenktyniauti, šokinėti, nors nešė ant savo pečių profesoriaus ir dekanos rimtybę. Jaunimas su juo kartu juokėsi ir skyrium iš jo jaunuoliškų staigmenų, nes jį priėmė labiau su sau artimo žmogaus meile nei su atokia pagarba.¹⁸

DP stovyklose istorikas tęsė okupacijos metais pradėtą rezistencinę veiklą. Kaip Lietuvos fronto atstovas jis talkino Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto (VLIK) darbe. Kaip teigė istorikas Simas Sužiedėlis, tremtis kuriam laikui buvo atitolinusi Z. Ivinskį nuo istorijos studijų, tačiau jo, kaip istoriko, žinios ir įgūdžiai praverė ir visuomeninėje lietuvių išeivių veikloje.

Kolektyvinis lūkuriavimas nežinia ko nebuvo joks akstinas svarstyti tai, kas buvo; rūpėjo daugiausiai, kas bus. Iš to, kas turėtų būti, teisingai tvarkant pokario klausimus, atsirado Zen. Ivinskio studija Lietuvos sienų klausimu, su atitinkamu žemėlapiu¹⁹.

Bičiuliai (A. Maceina, J. Brazaitis, S. Sužiedėlis) atkreipė dėmesį į tai, kad Z. Ivinskio gyvenime nuolat konkuravo visuomeninė veikla ir istoriko darbas. A. Maceina, apibūdindamas bičiulio požiūrį į visuomeninę veiklą, vartojo „dvasios slogučio“ metaforą²⁰. Z. Ivinskio (ar jo bičiulių) aktyvus išitraukimas į visuomeninę ar politinę veiklą atskleidė istorikui neigiamas lietuvių išeivijos ypatybes: susiskaldymą, valdžios ir įtakos troškimą, intrigas, moralinių vertybių nepaisymą ir t. t. XX a. 5 deš., kai istorikui prieš akis vėrėsi emigracijos horizontai ir teko svarstyti būsimos veiklos perspektyvas, Z. Ivinskis bičiuliui Adolfui Damušui prisipažino: „Bet aš norėčiau visuomeninį darbą nepadaryti savo pragyvenimo šaltiniu.“²¹ Nenuostabu, kad atsiradus galimybei Z. Ivinskis iš dviejų alternatyvų pasirinko istoriko darbą Vatikano archyvuose. Anot E. Banionio, „lengva širdimi atsiėmęs iš Amerikos konsulato savo dokumentus ir laikinai numojęs ranka į galimybę patekti Amerikon, mokslininkas atvyko į Romą“²². Tokį apsisprendimą Z. Ivinskis aiškino taip: „Jaučiu lyg kokią visuomeninę pareigą, kad reikia atidirbti ir už tuos dar draugus ir kolegas, kurie eina į fabriką.“²³ Atsargus, o kartais ir neigiamas Z. Ivinskio požiūris į visuomeninę, o ypač politinę veiklą nebuvo unikalus. Galimybę išeivijoje tęsti Lietuvoje pradėtą profesinę veiklą labiau nei visuomeninį ir politinį darbą taip pat vertino J. Brazaitis, A. Maceina, S. Sužiedėlis ir kt.

Amžininkai pažymi, kad nors mokslininkas nejautė noro įsijungti į visuomeninę veiklą, vis dėlto jaunystėje dar ateitininkų organizacijoje įskiepytas visuomeniškumo principas,

taip pat bičiulystė ne kartą įpareigojo Z. Ivinskį palikti darbą archyve ir imtis visuomeninių pareigų. Taip atsitiko ir 1952 m., kai istorikui teko iš Romos atvykti į Vokietiją ir imtis VLIK'o Užsienio reikalų tarnybos valdytojo pareigų. 1951 m. lapkričio 18 d. Z. Ivinskis laiške A. Maceinai rašė: „Aš nenorėčiau užsitraukti priekaišto, kad vis bėgu nuo darbo, kad esu nedrausmingas, kad netikiu idealais. Tad nestatau klausimo dėl savo asmens iš esmės. Jeigu jūsų kolektyviai bus sutarta, kad tikrai nebėra kitos išeities, kad aš naudingesnis pas jus, tai šoksiu į tą man labai šaltą vandenį.“²⁴ Užimdamas šias pareigas Z. Ivinskis turėjo pasiekti konkretų uždavinį – gauti VLIK'ui Vokietijos Federacinės Respublikos (VFR) pripažinimą. Mokslininko iniciatyva baigėsi itin nesėkmingai: VLIK'o narių tarpusavio nesutarimai sužlugdė šią lobistinę iniciatyvą, o Z. Ivinskiui buvo pareikštas nepasitikėjimas. Anot J. Brazaičio, minėtą veiklos epizodą Z. Ivinskis „laikė sau nelaimingiausiu, nes nepasisekė uždavinio įvykdyti iki galo – įstatyti VLIK'Ų atstovą Bonoje“²⁵. Vieną nesėkmę sekė kita – 1952 m. rugpjūčio pradžioje vykusiuose VLIK'o posėdžiuose buvo boikotuojamas Z. Ivinskio bičiulio Juozo Brazaičio išrinkimas VLIK'o Vykdomosios tarybos nariu, taip pat apie šį asmenį skleisti gandai, neva jis iš JAV institucijų gaunąs slaptas pinigų sumas. Tokia nepagarba Lietuvos fronto lyderiui paskatino Z. Ivinskį (kartu su kitais bičiuliais) žengti drastišką žingsnį – nutraukti Lietuvos fronto narystę ir darbą vyriausioje Lietuvos išlaisvinimo institucijoje – VLIK'e²⁶. Z. Ivinskis dėl šios iniciatyvos buvo kaltintas ne tik politinių oponentų, bet ir savo kolegų – Lietuvos fronto bičiulių. Kaip teigė A. Maceina, po 1952 m. darbo VLIK'e Z. Ivinskiui politinė atgrasa išaugo iki nepakeliamybės. 1952 m. liepos 11 d. laiške Z. Ivinskis apibūdino taip: „Politika yra bausis išradimas žmonėms ir jų charakteriams gadinti. Nė su pyragu prie jos manęs daugiau neprivilios.“²⁷ Šios nuostatos istorikas laikėsi visą likusį gyvenimą. Net ir spaudžiamas bičiulių, 1954 m. atsisakė Vasario 16-osios gimnazijos Vokietijoje direktoriaus pareigų – galėjusių tapti įvairių institucijų interesų susikirtimo sfera.

Nors Z. Ivinskis skeptiškai vertino išeivijos lietuvių politinę ir visuomeninę veiklą, jis visą gyvenimą liko ištikimas dviem organizacijoms – ateitininkijai ir Lietuvos fronto bičiuliams.

1950 m. rugsėjo 22 d. laiške A. Damušiu istorikas rašė: „Nenoriu nutraukti to dvasinio ryšio su ateitininkais, kuris Vokietijoje buvo į galą dar tvirtesnis pasidaręs.“²⁸ Z. Ivinskis turėjo omenyje ir vietinę, ir visame pasaulyje pasklidusią ateitininkiją. Istorikas buvo dažnas Romos ateitininkų susirinkimų svečias, skaitė jiems paskaitas įvairiomis Lietuvos istorijos temomis. Ne kartą atstovavo ateitininkijai Europoje vykusiuose tarptautinės katalikų intelektualų organizacijos „Pax Romana“ suvažiavimuose. Istorikas atidžiai sekė ateitininkijos raidą išeivijoje, kreipė organizacijos vadovybės dėmesį į, jo nuomone, organizacijoje buvusias negeroves, teikė pasiūlymus, kaip jas taisyti. Kaip pavyzdį galima pateikti istoriko susirūpinimą Amerikoje pradėtu leisti žurnalu „Ateitis“. Z. Ivinskio nuomone, 1950 m. žurnale per dažnai spausdinti ateitininkų sendraugių straipsniai, nepaliekant vietos mokslievių ir studentų rašiniams bei kūrybai²⁹. JAV įsikūrusi ateitininkijos vadovybė atsižvelgė į šią Z. Ivinskio pastabą ir žurnale „Ateitis“ pagausėjo jaunosios kartos ateitininkų tekstų. 1958 m. Z. Ivinskis buvo išrinktas Ateitininkų federacijos tarybos nariu. Negalėdamas dalyvauti tiesiogiai, savo nuomonę tarybos nagrinėjamais klausimais jis dėstė laiškuose. Tad net atstumas nesutrūkdė Z. Ivinskiui būti aktyviu ateitininkų organizacijų nariu.

Bičiulystės ir ištikimybės ryšiai Z. Ivinskį siejo su Lietuvių fronto bičiulių (LFB) organizacija. 1953 m. pirmą kartą išrinktas Europos lietuvių fronto bičiulių pirmininku, jis iki pat gyvenimo pabaigos leidosi renkamas Europos lietuvių fronto bičiulių (ELFB) valdybos nariu ar pirmininku. Z. Ivinskiui svarbiausia buvo išlaikyti gerus santykius su bičiuliais. 1952 m. A. Damušiu rašytame laiške jis teigė: „Reikia taip daryti ir veikti, kad neįvyktų draugų tarpe susierzinimo, nuomonių nevienodumo <...> Aš labiausiai bijau, kad mūsų pačių tarpe nebūtų erzelio. Pagaliau jeigu kur ir turėjau savo nuomonę, derinau ją prie bendros, ieškodamas bendro labo.“³⁰ Gausi Z. Ivinskio korespondencija su bičiuliais (A. Maceina, J. Grinium, A. Damušiu, J. Brazaičiu, V. Vaitiekūnu ir daugeliu kitų) liudija, kad buvo atsižvelgiama į istoriko nuomonę sprendžiant visus su LFB veikla ir raida susijusius klausimus. Z. Ivinskis, vienas iš laikraščio „Į laisvę“ įkūrėjų, ir išeivijoje rašė straipsnius šiam leidiniui, teikė pasiūlymus redaktoriams.

Anot amžininkų, lietuviybės likimas išeivijoje Z. Ivinskiui (kaip ir daugeliui kitų) buvo pirmasis rūpestis. Tai skatino istoriką kurti tekstus, kuriuose jis įvairiais aspektais nagrinėjo Lietuvos istoriją. Savo straipsniais ir knygomis Z. Ivinskis ugdė tautinį lietuvių sąmoningumą ir stiprino pasididžiavimą savo tauta.

Ideologinių organizacijų istoriografas ir apologetas

Z. Ivinskis ne tik aktyviai dalyvavo ideologinių organizacijų, tokių kaip Ateitininkų federacija ar Lietuvių fronto bičiuliai, veikloje, jis taip pat reiškėsi kaip vienas iš šių organizacijų istoriografų. Z. Ivinskis nebuvo išimtis: išeivijoje veikusiose organizacijose šį darbą daugiausia dirbo nariai. Tokio pobūdžio kūriniuose istorinis tekstas persipina su asmenine patirtimi, prisiminimais, autoriams dažnai nepavyksta išvengti subjektyvumo. Į tai reikia atsižvelgti vertinant Z. Ivinskio išeivijoje rašytus tekstus, skirtus ateitininkijai ar Lietuvių fronto bičiuliams.

Ateitininkas ir istorikas Z. Ivinskis lietuvių išeivijos periodiniuose leidiniuose skelbtuose straipsniuose nagrinėjo ateitininkijos nueitą kelią, taip pat pristatė ryškiausias šios organizacijos asmenybes, pavyzdžiui, Praną Dovydaitį, Stasį Šalkauskį. 1970–1971 m. tikybinės ir tautinės minties žurnale „Šaltinis“ spausdinta išsami Z. Ivinskio studija „Ateitininkai. Istorikas žvilgsnis į ateitininkų organizacijos veiklą per šešis dešimtmečius (1910–1970)“³¹. Autoriaus nuomone, šios studijos užduotis – ne tik istorinių faktų ir procesų konstatavimas, bet ir organizacinės tapatybės konstravimas bei stiprinimas. Z. Ivinskis rašė: „Istoriniu žvilgsniu tad perbėgdami per anuos ateitininkų veikimo dešimtmečius ir juos įstatydami į bendrus ano meto visuomeninio gyvenimo rėmus, drauge norime šituo minėjimu gilinti mūsų organizacinę susipratimą ir *religine* ir *tautine prasme*.“³² Z. Ivinskio straipsniai, kuriuose tyrinėjama ateitininkijos istorija, permelkti įsitikinimo, kad šis sąjūdis, vėliau tapęs aiškiai struktūruota organizacija, buvo pozityvus reiškinys visą savo gyvavimo laiką. Ateitininkijos reikšmę, istoriko nuomone, užtikrino katalikybės ir tautiškumo sintezė. Nors Z. Ivinskis ateitininkiją vertino kaip teigiamą reiškinį, tačiau pastebėtina, kad savo tekstuose jis pabrėžė ne tik šios organizacijos pasiekimus, bet atkreipė dėmesį ir į negeroves, egzistavusias tam tikrais laikotarpiais. Tiesa, istoriko nuomone, negeroves dažniausiai lėmė išorinės aplinkybės. Norėdamas sustiprinti savąją ateitininkų

istorijos versiją Z. Ivinskis rašė: „Mano Ateitininkų istorija kalba apie dalykus *taip, kaip jie yra buvę*. Jeigu kam nors nepatiks, galėsiu spaudoje dokumentuoti ar iš savo atsiminimų paaiškinti. Už visus formulavimus nešu atsakomybę.“³³ Frazė „jeigu kam nors nepatiks“ rodo daugeliui lietuvių išeivių būdingą nuostatą idealizuoti ikikarinę Lietuvos valstybę ir jos visuomenę. Z. Ivinskis nepabijojė kritikuoti prezidento Antano Smetonos ir tautininkų partijos dėl autoritarinio valdymo ir vykdytos ateitininkams nepalankios politikos (turimas omenyje Moksleivių ateitininkų sąjungos uždarymas 1930 m.). Tautininkų politika, Z. Ivinskio teigimu, buvo tiesiogiai susijusi su Lietuvos visuomenėje, drauge ir ateitininkų organizacijoje vykusiais esminiais neigiamais pokyčiais: „Šitose sąlygose visuomeninis gyvenimas ėmė merdėti, jis *sumonotonėjo*. Tad ir studentams ateitininkams ėmė trūkti ideologinio gilumo, ėmė stigti pasaulėžiūrinių problemų. Veikimo kulminaciniu punktu pasidarė gražiai suorganizuoti tradicinę metinę draugovės ar korporacijos šventę. Kai daugumoje studentų buvo proteguojama „buržuaziška“ dvasia su lietuvių širdžiai svetimais šūkiomis, su alučiais ir kitais importuotais reiškiniais, pasineriant tik į įprastinius dienos klausimus, sunku buvo ir studentui ateitininkui ar sendraugui tapti aukštu kalnu žemumoje.“³⁴ Retrospektyviai žvelgdamas į ateitininkiją išeivijoje, istorikas konstatavo ideologinio sąmoningumo stoką, sumiesčionėjimą, menką studentų ateitininkų įsijungimą į katalikiškosios išeivijos spaudos darbą³⁵. Ši kritika buvo ne organizacijoje egzistavusių negerovių nusakymas, bet konstruktyvi savo organizacija susirūpinusio asmens kritika, kurios tikslas – raginimas mąstyti ir ieškoti priemonių, kaip tas negeroves pašalinti. Tad apibendrinant galima teigti, kad Z. Ivinskio rašiniai, nagrinėjantys įvairius ateitininkijos istorijos aspektus, buvo originaliausia ir itin vertinga Z. Ivinskio dovana ateitininkijai, o kartu ir Lietuvos istorijos mokslui.

Istoriko priklausomybė Lietuvių fronto bičiulių sąjūdžiui lėmė tekstų, analizuojančių lietuvių rezistencijos istoriją, atsiradimą. Tekstų, kuriuos Z. Ivinskis būtų tiesiogiai skyręs Lietuvių fronto bičiulių organizacijos istorinei analizei, nėra, istorikas nagrinėjo tik šios organizacijos genezę – 1941 m. sukilimą, Lietuvos laikinosios vyriausybės (LLV) veiklą, antinacinę rezistenciją. Ne viename straipsnyje Z. Ivinskis rašė ir apie antisovietinį partizaninį judėjimą, kuris kilo iš Antrojo pasaulinio karo metu vykusios antinacinės rezistencijos. Reikia pripažinti, kad rezistencijos problematikai skirtus Z. Ivinskio tekstus sunku pavadinti istoriografija, tai labiau publicistika ar netgi apologetika.

Z. Ivinskis vertino tautą kaip organišką bendruomenę, veikiamą praeities įvykių, procesų ir ankstesnių kartų patirties. Istoriko nuomone, per visą lietuvių tautos istoriją galima stebėti rezistencinio tautos potencialo apraiškas. Šį potencialą jis vadino „rezistencine dvasia“, kuri padeda „tautai išlikti, išlaikyti sveiką jos kamieną“³⁶. Interpretuodamas pasipriešinimo pavergėjams reiškinį (per visą Lietuvos istoriją), istorikas atkreipė dėmesį, kad skirtingai nuo ankstesnių laikotarpių, jo rašomuoju metu XX a. pasipriešinimo judėjimo tyrimams trūksta objektyvių šaltinių, liudininų, istoriografijos. Z. Ivinskis konstatavo:

Šitaip stovime ties retai pasitaikančia padėtimi, kad partizanų veiklai nors kiek tiksliau pavaizduoti ir jai įvertinti mažai teturime duomenų. Net nesame padarę bandymų nors kiek tos mažiau žinomos medžiagos sutelkti, taip kaip, pvz., yra padarę latviai, nors jų partizaninis judėjimas nepalyginamai silpnėnis buvo.³⁷

Atsižvelgdamas į tokią situaciją Z. Ivinskis ragino Lietuvos fronto bičiulius rinkti medžiagą apie rezistencinį judėjimą. Sunku nustatyti, ar šis Z. Ivinskio sumanymas buvo originalus, bet jis tikrai derėjo bendrame LFB išipareigojimų kontekste. Lietuvos fronto bičiulių leistame žurnale „Į laisvę“, „Į laisvę, fondo lietuviškai kultūrai ugdyti“ leistuose leidiniuose, Lietuvos fronto bičiulių tekstuose rezistencija taip pat buvo vienas pagrindinių motyvų.

Z. Ivinskio tekstai, kuriuose nagrinėjamos įvairios pasipriešinimo apraiškos, ne tik geriau atskleidė XX a. rezistenciją. Šie tekstai rodo Z. Ivinskį buvus viešosios nuomonės formuotoju. Žvelgiant iš lietuvių išeivijos pozicijų, Z. Ivinskio publicistika pagal savo tematiką buvo deramas atsakas į tendencingus sovietinės istoriografijos teiginius apie 1941 m. sukilimą, LLV veiklą, antinacinę rezistenciją ir pokario partizanų judėjimą. Kita vertus, šie tekstai padėjo įtvirtinti LFB statusą išeivijoje. Straipsniai, kuriuose aptarta Lietuvos laikinosios vyriausybės veikla, grindė šios institucijos teisėtumą, taip pat joje dirbusių asmenų (tarp jų buvo ne vienas Z. Ivinskio bičiulis, LFB organizacijos narys) garbę ir orumą. Išeivijoje buvo keliami klausimai dėl LLV ryšių su okupacine nacių valdžia, diskutuota apie Laikinosios vyriausybės savarankiškumą, apie jos priimtų nutarimų reikšmę Lietuvos visuomenei ir valstybingumo raidai. Z. Ivinskio tekstai formavo nuomonę, kad tiek 1941 m. sukilimas, tiek LLV veikla buvo neabejotinai teigiami reiškiniai Lietuvos istorijos kontekste:

Politiniu atžvilgiu LL [Lietuvos laikinosios – I. S.] vyriausybės paskelbimas ir išsilaikymas šešias savaites buvo sukilimo prieš bolševikus apvainikavimas. Vyriausybės buvimas rodė, kad sukilimas tikrai atkūrė suvereninius organus pačiame krašte. <...> Antikomunistinės vyriausybės buvimas niekais vertė sovietinę propagandą, kuri tvirtino, kad lietuviai savu noru esą įsijungę į Sovietų Sąjungą. <...> LL vyriausybės veikimas niekais pavertė ir eilę nacių propagandos triukų. <...> Rezistencijai prieš naują nacinę okupaciją LL vyriausybės veikimas turėjo taip pat didelės reikšmės. Ji suspėjo parinkti į ministerijas ir savivaldybių administracinį personalą žmones, nusiteikusius lietuviškai, aktyviai, kovingai.³⁸

Išeivijoje kelios institucijos (Lietuvos diplomatinės šefas Stasys Lozoraitis, VLIK'as, Amerikos lietuvių taryba (ALT), Pasaulio lietuvių bendruomenė (PLB) – amžininkai šiais institucijas vadino „veiksniais“) konkuravo dėl pagrindinės Lietuvos laisvinimo institucijos statuso. Greta kitų egzistavo ir Lietuvos laikinosios vyriausybės veiklos atgaivinimo išeivijoje idėja. Šią idėją, kurią galima būtų pavadinti marginalia, visą gyvenimą puoselėjo Laikinosios vyriausybės sumanytojas pulk. Kazys Škirpa, jai pritarė ir daugelis išeivijoje atsідūrusių Laikinosios vyriausybės narių. Tarp jų buvo ir Lietuvos fronto bičiulių organizacijos nariai, drauge ir Z. Ivinskio draugai: J. Brazaitis, A. Damušis ir kt. Z. Ivinskis neabejotinai buvo LLV veiklos atnaujinimo išeivijoje idėjos šalininkas. Jis pastebėjo, kad tuo atveju, jei išeivijoje būtų atgaivinta Lietuvos laikinosios vyriausybės veikla, būtų išvengta išeivijoje veikusią Lietuvos laisvinimo institucijų teisėtumo įrodinėjimų.

Savo tekstuose, skirtuose rezistencijai, Z. Ivinskis paminėjo visiems išeiviams, o ypač „veiksniams“ itin skaudų kaltinimą, kad „jie esą **per radiją klaidinę**, aiškindami, jog greit ateisią išvaduoti... Tuo būdu esą gražiausias Lietuvos jaunimas patikėjęs iš užsienio atei-

nantiems raginimams – bėgęs į miškus, kovojęs, laukęs ir ten buvęs žiauriai išžudytas³⁹. Istorikas šiuos kaltinimus bandė paneigti nurodydamas Lietuvoje pasilikusiųjų psichologinę būseną. Z. Ivinskis teigė, kad patys partizanai, kaip ir kita patriotiškai nusiteikusi Lietuvos visuomenės dalis, tikėję, kad „iš vakarų ateis išvadavimas. Tam nusistatymui paremti kiekvienas ryškesnis šaltojo karo faktas (ypač 1948 m. įtampa ar vėliau Korėjos karas) buvo sau naudingai išaiškinamas. Kas liečia lietuviškuosius veiksmus, tai jie iš Vakarų Europos labai ilgai neturėjo su kraštu pastovaus ir tikro ryšio ir prie tokio visuotinio ir nerealaus nusistatymo palaikymo negalėjo reikšmingai prisidėti. Matyti, tačiau tokie priekaištai Lietuvoje dabar iškyla, kai iš arti ryškiai matomi ir apgailėtinais dideli, tiesiog tragiški nuostoliai, kurių beprasmiškumą kaip tik ten norima patikimomis progomis prisiminti“⁴⁰.

Ne mažiau skaudus išeivijai buvo ir paties pasitraukimo iš antrąkart sovietų okupuotos Lietuvos nevienareikšmis vertinimas. Savo straipsniuose Z. Ivinskis nurodė nuomonių pasidalijimą: viena vertus, patys išeiviai save vertino kaip Lietuvos ambasadorius, jos laisvintojus, komunizmo esmės pasauliui atskleidėjus; kita vertus, egzistavo lietuvių išeivijai išsakytas pasitraukimo iš tėvynės jos sunkiausią valandą priekaištas. Skirtingai nei daugelis pasitraukusiųjų istorikas neatmetė šio priekaišto pagrįstumo. Z. Ivinskio tekstai netgi leidžia teigti (to patvirtinimas, ar paneigimas būtų kitų tyrimų tikslas), kad 1941–1940 m. rezistencijos dalyviai, vėliau pasitraukę į Vakarų, pasitraukimą išgyveno skaudžiausiai. Viena vertus, tai buvo atsitraukimas nuo Tėvynės, artimųjų, įprastos socialinės padėties, kita vertus – už Lietuvos laisvę kovojančiųjų, savo gyvybę aukojančiųjų palikimas, savotiška išdavystė. Istorikas klausė: „Ar mes, tariamieji Lietuvos „ambasadoriai“ svetur, kurie esame užsitraukę iš tėvynės **pasitraukimo** priekaištą jos sunkiausioje valandoje, galime imtis kalbėti ir vertinti partizanų žygius iš mūsų perdėm saugios ir patogios emigracijos. Iš viso čia kyla klausimas, ar mes kada nors sulauksime laiko, jog ir mes turime teisės į partizanų didžios kraujo aukos palikimą? Ar mes galėsime taip pat prisitaikyti prie to ateities turto paveldėtojų?“⁴¹ Atviras, nuoširdus svarstymas rodo, kad Z. Ivinskis buvo išeivijos aktualijų stebėtojas, savo tekstuose drąsiai kėlęs opiausius klausimus.

Apibendrinant galima pasakyti, kad rezistencijos problematikai skirti Z. Ivinskio tekstai yra daugialypiai. Šie tekstai prisidėjo prie Lietuvių fronto bičiulių išeivijoje organizacinės tapatybės formavimo, taip pat dar kartą lietuvių išeivijai priminė ir aktualizavo Lietuvių aktyvistų fronto, Birželio sukilimo, Lietuvos laikinosios vyriausybės, Lietuvių fronto, VLIK'o reikšmę. Z. Ivinskio svarstymai apie XX a. rezistencijos istorijos rašymo problemas aktualūs ir šiandien.

Išvados

Galima skirti tris išorinių aplinkybių nulemtus Z. Ivinskio visuomeninės veiklos laikotarpius: pirmasis – nepriklausomoje Lietuvoje, antrasis – pirmosios sovietų ir nacių okupacijos metais; trečiasis – išeivijoje.

Ikiemigraciniu etapu susiformavusi Z. Ivinskio pasaulėžiūra, užmegzti socialiniai ryšiai ir galiausiai visuomeninio darbo patirtis darė įtaką istoriko visuomeninei veiklai išeivijoje. Jau paskutiniais karo mėnesiais Z. Ivinskis įsitraukė į labdaros darbą, o DP stovyklų laiko-

tarpiu tęsė veiklą ateitininkų organizacijoje ir Lietuvių fronte. Vėliau, atstovaudamas šiai organizacijai, 1952 m. Z. Ivinskis tapo VLIK'o Užsienio reikalų tarnybos valdytoju. Darbas vyriausioje Lietuvos laisvinimo institucijoje ne tik paliko nemalonus prisiminimus, bet ir galutinai suformavo Z. Ivinskio nuostatą ateityje nebeužsiimti politine veikla išeivijoje.

Z. Ivinskio gyvenime nuolat konkuravo visuomeninė veikla ir siekis atsidėti Lietuvos istorijos studijoms. Pats istorikas pirmenybę neabejotinai teikė istorijai. Vienas istoriko bičiulis teigė: „Ivinskis it katė, kaip ją bemesi, vis pataiko ant savo kojų“, t. y. istorijos.

Visuomeninė veikla, asmeninė patirtis ir istoriko profesija lėmė tekstų, kuriuose nagrinėta ateitininkų istorinė raida, įvairūs rezistencijos aspektai, atsiradimą.

Nepaisydamas nemalonios visuomeninės ir politinės veiklos patirties, Z. Ivinskis liko ištikimas ateitininkų visuomeniškumo principui. Istoriko visuomeniškumas reiškėsi ir tiesiogiai (darbu Ateitininkų federacijoje, LFB organizacijoje, LKMA, Baltų institute), ir netiesiogiai – per istorinius tekstus, kurie formavo visos lietuvių išeivijos mentalitetą ir stiprino tautinį identitetą.

NUORODOS

- ¹ *Maceina A.* Tasai nepažįstamasis Ivinskis // *Aidai*. Brooklyn (N.Y): Tėvai pranciškonai. 1972. Nr. 4. P. 126.
- ² *Bakonis E.* Vilties tremtinys. Istoriko Zenono Ivinskio (1908–1971) atminimui // *Mokslas ir gyvenimas*. Vilnius. 1991. Nr. 7. P. 14–15; *Bakonis E.* Tikėjimas ir bažnyčia istoriko gyvenime // *Katalikų pasaulis*. Vilnius. 1991 m. gruodžio 3 d. P. 21–22; *Maceinienė T.* „Ne tikrovės drumzlėse, o idealo šviesoje“. Vilnius: Katalikų pasaulis. 2004. P. 103–165.
- ³ *Šalkauskis S.* Ateitininkų ideologija. Putnam. 1954. P. 95.
- ⁴ *Bakonis E.* Tikėjimas ir bažnyčia istoriko gyvenime. P. 21.
- ⁵ *Ivinskis Z.* Veiksniai, apsprendę mano pasaulėžiūrą // *Į laisvę*. Chicago. 1972. Nr. 54 (91). P. 14.
- ⁶ *Brazaitis J.* Kalba Z. Ivinskio mirties minėjime Niujorke // *Ugninis stulpas: 25 metai be Juozo Brazaičio. Laiškai. Dokumentai. Liudijimai / sud. V. Valiušaitis*. Kaunas: „Į laisvę“ fondo filialas. 2000. P. 443–444.
- ⁷ Ten pat. P. 444.
- ⁸ *Bakonis E.* Vilties tremtinys. Istoriko Zenono Ivinskio (1908–1971) atminimui. P. 14.
- ⁹ *Damušis A.* Profesorius Zenonas Ivinskis // *Į laisvę*. Chicago. 1972. Nr. 54 (91). P. 19.
- ¹⁰ Ten pat.
- ¹¹ *Kojelis J.* Ivinskio rūpesčiai laiškuose // *Kojelis J. Iš nakties į rytą / sud. ir red. V. Valiušaitis*. Kaunas: Garsas. 1996. P. 436.
- ¹² *Maceinienė T.* P. 126.
- ¹³ Ateitininkų pėdsakai: Ateitininkų federacija išeivijoje 1945–1970 m. / sud. I. Bučinskytė. Vilnius: Versus aureus. 2008. P. 101.
- ¹⁴ *Maceinienė T.* P. 131.
- ¹⁵ *R. P.* Kaip buvo atkurti ateitininkai tremty Vokietijoje // *Ateitininkas*. Vokietijos ateitininkų sen-draugių leidinys. 1960. Nr. 3 (7). L. 8.
- ¹⁶ *Maceinienė T.* P. 116.
- ¹⁷ Ten pat. P. 131.
- ¹⁸ *Brazaitis J.* Zenonas Ivinskis // *Brazaitis J. Raštai*. T. 4. Chicago, 1983. P. 380.
- ¹⁹ *Sužiedėlis S.* Dr. Zenonas Ivinskis // *Aidai*. Brooklyn (N.Y): Tėvai pranciškonai. 1958. Nr. 9. P. 416.
- ²⁰ *Maceina A.* P. 128.

- 21 *Ivinskis Z.* 1948 02 10 laiškas A. Damušiui // Vytauto Didžiojo universiteto Išeivijos studijų centro archyvas. F. 8 (A. Damušio fondas). Šiuo metu dokumentai tvarkomi.
- 22 *Bakonis E.* Vilties tremtinys. Istoriko Zenono Ivinskio (1908–1971) atminimui. P. 15.
- 23 *Ivinskis Z.* 1949 12 16 laiškas A. Damušiui // Vytauto Didžiojo universiteto Išeivijos studijų centro archyvas. F. 8 (A. Damušio fondas). Šiuo metu dokumentai tvarkomi.
- 24 *Maceina A.* P. 131.
- 25 *Brazaitis J.* Kalba Z. Ivinskio mirties minėjime Niujorke. P. 449.
- 26 *Grinius J.* Atsiminimai apie Juozą Ambrazevičių-Brazaitį // Ugninis stulpas: 25 metai be Juozo Brazaičio. Laiškai. Dokumentai. Liudijimai / sud. Vidmantas Valiušaitis. „Į laisvę“ fondo filialas. Kaunas. 2000. P. 63.
- 27 *Maceina A.* P. 132.
- 28 *Ivinskis Z.* 1950 09 22 laiškas A. Damušiui // Vytauto Didžiojo universiteto Išeivijos studijų centro archyvas. F. 8 (A. Damušio fondas). Šiuo metu dokumentai tvarkomi.
- 29 *Ivinskis Z.* 1950 08 17 laiškas A. Damušiui // Ten pat.
- 30 *Ivinskis Z.* 1952 08 29 laiškas A. Damušiui // Ten pat.
- 31 *Ivinskis Z.* Ateitininkai. Istoriškas žvilgsnis į ateitininkų organizacijos veikimą per šešis dešimtmečius (1910–1970) // Šaltinis: Nottingham. 1970. Nr. 6. P. 173–179; 1971. Nr. 1. P. 20–24; 1971. Nr. 2. P. 46–50; 1971. Nr. 3. P. 84–86; 1971. Nr. 4. P. 124–127.
- 32 Ten pat. 1970. Nr. 6. P. 174.
- 33 Ten pat. P. 173.
- 34 Ten pat. 1971. Nr. 2. P. 47.
- 35 *Ivinskis Z.* Ateitininkija keturių dešimtmečių perspektyvoje // Ateitis: Niujorkas. 1951. Nr. 2. P. 41–42.
- 36 *Ivinskis Z.* Lietuvių tautos rezistencijos reikšmingieji momentai. Lietuvių tautos sukilimo prieš sovietus dvidešimtmečiui atžymėti // Į laisvę. Chicago. 1962. Nr. 29 (66). P. 13.
- 37 *Ivinskis Z.* Heroiškieji momentai Lietuvos istorijoje // Į laisvę. Chicago. 1960. Nr. 23 (60). P. 28–29.
- 38 *Ivinskis Z.* Šešios savaitės // Į laisvę. Chicago. 1955. Nr. 6 (43). P. 39–40.
- 39 *Ivinskis Z.* Heroiškieji momentai Lietuvos istorijoje. P. 27.
- 40 Ten pat.
- 41 Ten pat. P. 26.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

1. Ateitininkų pėdsakai: Ateitininkų federacija išeivijoje 1945–1970 m. / sud. I. Bučinskytė. Vilnius: Versus aureus. 2008.
2. *Bakonis E.* Tikėjimas ir bažnyčia istoriko gyvenime // Katalikų pasaulis. Vilnius. 1991 m. gruodžio 3 d. P. 21–22.
3. *Bakonis E.* Vilties tremtinys. Istoriko Zenono Ivinskio (1908–1971) atminimui // Mokslas ir gyvenimas. Vilnius. 1991. Nr. 7. P. 14–15.
4. *Brazaitis J.* Kalba Z. Ivinskio mirties minėjime Niujorke // Ugninis stulpas: 25 metai be Juozo Brazaičio. Laiškai. Dokumentai. Liudijimai / sud. Vidmantas Valiušaitis. „Į laisvę“ fondo filialas. Kaunas. 2000. P. 443–452.
5. *Brazaitis J.* Zenonas Ivinskis // Brazaitis Juozas. Raštai. T. 4. Chicago. 1983. P. 377–381.
6. *Damušis A.* Profesorius Zenonas Ivinskis // Į laisvę. 1972. Nr. 54 (91). P. 15–20.
7. *Grinius J.* Atsiminimai apie Juozą Ambrazevičių-Brazaitį // Ugninis stulpas: 25 metai be Juozo Brazaičio. Laiškai. Dokumentai. Liudijimai / sud. Vidmantas Valiušaitis. „Į laisvę“ fondo filialas. Kaunas. 2000. P. 42–67.
8. *Ivinskis Z.* 1948 02 10 laiškas A. Damušiui. Vytauto Didžiojo universiteto Išeivijos studijų centro archyvas. F. 8 (A. Damušio fondas). Šiuo metu dokumentai tvarkomi.

9. *Ivinskis Z.* 1949 12 16 laiškas A. Damušiu. Vytauto Didžiojo universiteto Išeivijos studijų centro archyvas. F. 8 (A. Damušio fondas). Šiuo metu dokumentai tvarkomi.
10. *Ivinskis Z.* 1950 08 17 laiškas A. Damušiu. Vytauto Didžiojo universiteto Išeivijos studijų centro archyvas. F. 8 (A. Damušio fondas). Šiuo metu dokumentai tvarkomi.
11. *Ivinskis Z.* 1950 09 22 laiškas A. Damušiu. Vytauto Didžiojo universiteto Išeivijos studijų centro archyvas. F. 8 (A. Damušio fondas). Šiuo metu dokumentai tvarkomi.
12. *Ivinskis Z.* 1952 08 29 laiškas A. Damušiu. Vytauto Didžiojo universiteto Išeivijos studijų centro archyvas. F. 8 (A. Damušio fondas). Šiuo metu dokumentai tvarkomi.
13. *Ivinskis Z.* Ateitininkai. Istoriškas žvilgsnis į ateitininkų organizacijos veikimą per šešis dešimtmečius (1910–1970) // Šaltinis: Nottingham. 1970. Nr. 6. P. 173–179; 1971. Nr. 1. P. 20–24; 1971. Nr. 2. P. 46–50; 1971. Nr. 3. P. 84–86; 1971. Nr. 4. P. 124–27.
14. *Ivinskis Z.* Ateitininkija keturių dešimtmečių perspektyvoje // Ateitis. Njujorkas. 1951. Nr. 2. P. 35–42.
15. *Ivinskis Z.* Heroiškieji momentai Lietuvos istorijoje // Į laisvę: Chicago. 1960. Nr. 23 (60). P. 6–31, 51.
16. *Ivinskis Z.* Lietuvių tautos rezistencijos reikšmingieji momentai. Lietuvių tautos sukilimo prieš sovietus dvidešimtmečiui atžymėti // Į laisvę. Chicago. 1962. Nr. 29 (66). P. 10–19.
17. *Ivinskis Z.* Šešios savaitės // Į laisvę. Chicago. 1955. Nr. 6 (43). P. 21–40.
18. *Ivinskis Z.* Veiksniai, apsprendę mano pasaulėžiūrą // Į laisvę. Chicago. 1972. Nr. 54 (91). P. 13–14, 20.
19. *Kojelis J.* Ivinskio rūpesčiai laiškuose // Kojelis Juozas. Iš nakties į rytą / sud. ir red. Vidmantas Valiušaitis. Kaunas: Garsas. 1996. P. 435–439.
20. *Maceina A.* Tasai nepažįstamasis Ivinskis // Aidai. Brooklyn (N.Y): Tėvai pranciškonai. 1972. Nr. 4. P. 126–143.
21. *Maceinienė T.* „Ne tikrovės drumzlėse, bet idealo šviesoje“. Vilnius: Katalikų pasaulis. 2004. P. 103–165.
22. *R. P.* Kaip buvo atkurti ateitininkai tremty Vokietijoje // Ateitininkas. Vokietijos ateitininkų sen-draugių leidinys. 1960. Nr. 3 (7).
23. *Sužiedėlis S.* Dr. Zenonas Ivinskis // Aidai. Brooklyn (N.Y): Tėvai pranciškonai. 1958. Nr. 9. P. 416–419.
24. *Šalkauskis S.* Ateitininkų ideologija. Putnam. 1954.

Gauta: 2008 12 31

Parengta spaudai: 2009 04 24

Ilona STRUMICKIENĖ

THE PUBLIC ACTIVITY OF ZENONAS IVINSKIS IN EXILE

S u m m a r y

The name of Zenonas Ivinskis associates with a huge amount of his work as a historian – articles, books. However, Zenonas Ivinskis was not only a historian. Archival documents, memoirs reveal the fact, that he took an active part in social and political life of the country. It should be mentioned that historians still pay little attention to this aspect of Zenonas Ivinskis' life.

Zenonas Ivinskis' public activity can be divided into three stages. The first one: his experience during the years of the First Lithuanian Republic (1918–1940). The second one is related to the resistance to the first Soviet (1940–1941) and Nazi (1941–1944) occupations; and the last stage: the public activity of Zenonas Ivinskis in exile (1944–1971).

The engagement of a future famous Lithuanian historian into public life is related to his childhood and youth. In his memoirs, Z. Ivinskis confesses that religiousness of his parents and membership of Lithuanian

youth Catholic organization "Ateitis" were the crucial factors that had shaped his world-view. The activity of "Ateitis" is based on five principles: Catholic and Lithuanian identity, the values of intelligentsia, family and social activity. As a member of "Ateitis", Zenonas Ivinskis gained basic skills in public activity. He practiced writing articles which were published in the press of "Ateitis" Federation; took part in various debates, gave lectures, and arranged different meetings and conferences.

The years of occupations reinforced the commitment of Zenonas Ivinskis to the Lithuanian state and its society and he became an active member of Lithuanian resistance movement against the Soviet and Nazi regimes. Zenonas Ivinskis contributed to the work of Provisional Government of Lithuania, initiated the publishing of an underground newspaper "Į laisvę" (Toward Freedom); by communicating with Lithuanian officers who collaborated with the Nazi he warned Lithuanian students about the danger of being mobilized to the German army. The resistance movement against the Soviet and Nazi occupations formed the ties of friendship and solidarity between the members of this movement. These ties were crucial in the future public activity of Zenonas Ivinskis.

Z. Ivinskis thought about exile (or emigration) as a significant part of Lithuanian nation in the metaphysical terms. He reflected exile as a purgatory, where the sins of Lithuanians could be cleansed. Such a hopeful world-view reinforced active work in the sociopolitical sphere. During the first years of exile Zenonas Ivinskis continued the work he started in the pre-emigration period. It should be mentioned, that at the beginning of the emigrational period Zenonas Ivinskis was more active as a public man or a politician than a historian. He worked in the spheres of charity, education, public and political work. Historical knowledge of Zenonas Ivinskis was used to design the borders of future independent Lithuania. As a member of "Ateitis" Federation in exile Zenonas Ivinskis was extremely active (in 1947 he was elected as a member of Supreme council). The membership of the Fellows of Lithuanian front took a lot of time and energy of Zenonas Ivinskis. As a representative of this organization he participated in the work of the supreme political authority of Lithuanian people in exile (Supreme Committee for the Liberation of Lithuania).

The first years of emigration were important to Zenonas Ivinskis because he had to solve a dilemma: what kind of activity to choose: to be a historian or devote all his energy to the social and political activities of Lithuanians in emigration. In 1948 he wrote: I would not like public activity to be the main source of my livelihood (free translation). Zenonas Ivinskis choose to be a historian. He started an intensive work in the archives of Vatican. At the same time, he continued his activity as a member of "Ateitis", Fellows of Lithuanian Front, and Lithuanian Catholic Academy of Science.

Zenonas Ivinskis took part at the meetings of "Ateitis" in Rome. He represented this organization in various congresses of international movement of Catholic students or graduates "Pax Romana". The central institutions of "Ateitis" federation were located in the USA. Despite the geographical distances Zenonas Ivinskis was an active member of the organization. The constant attention on the press and dozens of letters helped him to maintain the position of the leader of "Ateitis" federation. The same could be said about Zenonas Ivinskis as a member of The Fellows of Lithuanian Front. Though this organization had a substantial unit in Europe, Zenonas Ivinskis was concerned about the activity and development of The Fellows of Lithuanian Front all over the world. Huge correspondence with the leaders of this organization reveals that he took part in the main discussions concerning the Fellows of Lithuanian Front.

It should be mentioned that the features of Zenonas Ivinskis' public activity were shaped by his social commitment, sincere concern about "Ateitis" organization and the movement of the Fellows of Lithuanian Front. The membership in the organizations mentioned above boosted Zenonas Ivinskis to write historical sketches about "Ateitis" federation and features of Lithuanian resistance. These texts full of reminiscences, subjective impressions nowadays are not only important to historiography but they also reveal a primary historical source.

The fellows of Zenonas Ivinskis witnessed that besides the ethno-religious world-view, he possessed a specific feature of character: as a historian he stressed the importance of historical responsibility. Though at the beginning of the Nazi occupation Zenonas Ivinskis encouraged Lithuanians clearly express their negative attitude to the Holocaust; during the years of exile he urged Lithuanian émigrés to react to the tendentious thesis of the Soviet historiography about the events in Lithuania during the WW II.

The activity of the mentioned person extended the borders of a single country (Germany or Italy) or organization; it was important to all the Lithuanian community in exile. His historical texts strengthened the national identity and pride of the people.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: Socialinė ir politinė veikla, pasaulėžiūra, okupacijos, rezistencija, emigracija, organizacijos (Ateitininkų federacija, Lietuvių fronto bičiuliai), istoriografija.

KEY WORDS: Sociopolitical activity, world-view, occupations, resistance, emigration, organizations ("Ateitis" federation, the Fellows of Lithuanian Front), historiography.

Ilona STRUMICKIENĖ – istorijos mokslų daktarė, VDU Išeivijos studijų centro mokslo darbuotoja. Tyrimų sritys: lietuvių išėivijos istorija, šiuolaikiniai migracijos procesai. El. paštas i.strumickiene@hmf.vdu.lt.

Ilona STRUMICKIENĖ – a PhD in history, a researcher at the Emigration Study Center at Vytautas Magnus University. The field of research: history of Lithuanian emigration, the processes of contemporary migration. E-mail: i.bucinskyte@hmf.vdu.lt.